

Angela COȘCIUG

PERSPECTIVE STATICE ȘI DINAMICE ÎN ABORDAREA TEXTULUI

Majoritatea lingviștilor ce-și propun drept obiect de cercetare nivelul suprafrastic al limbajului concep textul atît ca proces al activității de vorbire, cît și ca rezultat al acesteia, noțiune aplicabilă atît la sfera vorbirii, cît și la cea scrisă [2, 104]. Astfel, *textul conceput inițial, ca și textul-reproducere a vorbirii orale descoperă caracterul rezultativ al enunțului, în timp ce textul oral, neînregistrat pe bandă de casetofon, accentuează caracterul procesual al enunțului* [5, 67]. Prin urmare, noi creăm textul, cînd vorbim sau scriem [6, 63] și el este static sau dinamic.

Textul *static* (monologul) nu este textul „în acțiune”, ci o vorbire adresată sieși ce, prin urmare, nu presupune o reacție verbală [7, 239]: *Aujourd’hui je suis peut-être l’homme le plus heureux du monde / Je possède tout ce que je ne désire pas / Et la seule chose à laquelle je tiens dans la vie chaque tour de l’hélice m’en rapproche / Et j’aurai peut-être tout perdu en arrivant* (B. Cendrars).

Textul *dinamic* (dialogul) însă este textul la baza căruia este pus principiul funcțional: „*Qui aimes-tu le mieux, homme énigmatique, dis? ton père, ta mère, ta soeur ou ton frère?*” „*Je n’ai ni père, ni mère, ni soeur, ni frère.*” „*Tes amis?*” „*Vous vous servez là d’une parole dont le sens m’est resté jusqu’à ce jour inconnu.*” „*Ta patrie?*” „*J’ignore sous quelle latitude elle est située.*” „*La beauté?*” „*Je l’aimerais volontiers, déesse et immortelle.*” „*L’or?*” „*Je le hais comme vous haïssez Dieu.*” „*Eh! qu’aimes-tu donc, extraordinaire étranger?*” „*J’aime les nuages... les*

nuages qui passent... là-bas... là-bas... les merveilleux nuages!” (Ch. Baudelaire).

Delimitarea acestui tip de text s-a făcut tîrziu în lingvistică, deoarece ea se interesa foarte puțin de particularitățile de organizare a enunțării [3, 83], [12, 6]. Astfel, lozinca „*Studiați vorbitorul!*” a fost înaintată în lingvistică abia de P. Budagov [8, 83] și V. Zveaghințev [12, 6]. Totuși încercări de a studia enunțul din perspectivă generativă au fost întreprinse și pînă la acești cercetători. Încă L. Șcerba pleda pentru tratarea enunțării în dinamica generării ei și nu drept produs static [20, 253]. Din păcate, aceste tentative nu s-au constituit, la timpul lor, într-o strategie de cercetare.

În ultimul timp însă, în lingvistică s-au reliefat diferite modalități de cercetare generativă a enunțului care, de cele mai dese ori, contrapun propoziția și fraza (unități formale ale limbii) enunțului, unitate funcțională ce denumește o porțiune a situației extralinguale [adică o porțiune a realității reflectată în limbă, o parte a materiei în mișcare..., [ce] apare ca rezultat al coordonării obiectelor materiale și a stărilor acestora [10, 156]], și se încadrează în acte de comunicare ce presupun o rețea întregă de interacțiuni.

Abordarea enunțului prin prisma particularităților interacțanților a făcut să apară mai tîrziu și unele discipline noi ca psiholingvistica și teoria comunicării ce tratează entitatea „text” drept „operație” și nu drept rezultat al actului de vorbire [13, 69], deoarece orice *totalitate este concepută drept complex ce se constituie nu prin îmbinarea unor elemente aparte, ci prin transformarea dinamică a „operațiilor” în „acțiuni” mai complexe, care, la rîndul lor, se transformă într-o activitate mai complexă* [14, 266].

Din aceeași perspectivă dinamică, A. Leontiev definește textul drept *totalitate verbală finisată funcțional, semantic și intonațional* [ibidem]. Pentru cercetător, textul este ceea ce A. Smirnițki numește „act de vorbire”, iar funcțiunea textului depinde de scopul activității de vorbire.

Pentru O. Ahmanova, dialogul este *una dintre formele vorbirii, în*

cadru la careia orice enunț adresat interlocutorului este încorsetat de granițele temei propuse pentru discuție. Enunțurile sale sînt scurte și au o structură sintactică relativ simplă [7, 132].

În viziunea lui M. Bahtin însă, dialogul este conceput, în sensul restrîns al cuvîntului, drept forma cea mai importantă a interacțiunii verbale și, în sensul larg al cuvîntului, drept comunicare cu voce tare a două persoane, dar și drept comunicare verbală în genere. În accepția acestui cercetător, dialogul sau schimbul de cuvinte este forma cea mai naturală a vorbirii. Chiar și formele structurate monologic sînt totdeauna dialogice prin esență [citată după 2, 111].

Referindu-se la trăsăturile specifice dialogului (schimb rapid de enunțuri-replici, prezența unui receptor, lipsa cugetării prealabile etc.) și monologului (enunț de proporții, enunț generat de o persoană etc.), L. Jakubinski atestă, mai întîi, că în vorbirea curentă dialogul și monologul deseori se împletesc¹ [21, 56]: *[...] monologul [...], ca formă a vorbirii [...], coexistă cu dialogul*. Cercetătorul relevă totodată caracterul artificial al monologului (*monologul necesită o descriere specială, ca formă a vorbirii, el se înscrie greu în ceea ce numim comunicare verbală* [ibidem]) și acceptă, împreună cu L. Șerba, că *limba își găsește existență reală doar în dialog* [19, 87]. Reiese că dialogul se opune monologului atît **structural**², cît și **funcțional**.

Spre deosebire de monolog, se mai caracterizează și printr-un grad mai înalt de *aglutinare*, asigurat, în mare măsură, de cuvîntul ce introduce propoziția a doua în dialog [16, 64]. În acest sens, majoritatea cercetătorilor identifică chiar **coeziunea dialogală**, asigurată de *sensul, tema și conținutul dialogului* [11, 39]: dialogul înglobează un lanț coerent de *gînduri-raționamente*, deoarece este o *formație verbală, în cadrul căreia doi interactanți parcă exprimă un gînd, deci o structură cu o temă abordată de doi vorbitori* [17, 34].

După M. R. Mayenowa însă, dialogul nu este un text coerent, deoarece nu este totdeauna un enunț

monotematic al unui generator, adresat unui receptor [15, 253] (cercetătoarea identifică un generator și în cazul cînd textul este creat de un grup de actanți, iar un receptor este conceput drept un „anturaj” oarecare, pe care generatorul îl vrea în rol de adresat al textului): el înglobează elemente imprevizibile ce apar atunci cînd interacțiunii lasă în suspensie un subiect (lucru interzis autorului unui monolog) sau trec brusc la altul.

Ar reieși deci că dacă existența temei unice este condiția de bază a existenței unui text coerent, dialogul ce suportă trecerea neașteptată la alt subiect se prezintă drept text incoerent.

Însă abordarea subiectului unic nu garantează pe deplin constituirea unui text coerent. Mai este nevoie de un șir de condiții ca dialogul să devină o formație coerentă. Le nominalizăm împreună cu I. Gorškova [citată după 18, 99]:

– **dependența gramaticală a propozițiilor-replici de propoziția inițială** ce se reliefează prin structura sintactică incompletă a acestora și prin prezența concordanței gramaticale a propozițiilor: „*A qui lui avez-vous conseillé de le confier?*” „**A ses chefs**” (G. Simenon);

– **caracterul cvasisemantic al propozițiilor-replici**, relevat prin utilizarea specifică a pronomelor personale: „*Piquemal vous a ensuite porté le rapport?*” „*Je ne l'ai pas revu. Il proposait de me le remettre le lundi ou le mardi, le mercredi au plus tard. Je lui ai répondu que je ne voulais pas, pour des raisons que vous devez comprendre, que le document me passe entre les mains*” (idem);

– **prezența corelației componentelor dialogului la nivel de analiză în constituenți imediați** (corelația în discuție este asigurată de ordinea cuvintelor în propozițiile-replici): „*Il osait à peine regarder celui-ci, tant il craignait sa réponse*”. „**C'est bien lui. Sauf qu'il m'a paru un peu plus âgé**”. „**C'est l'homme qui a accosté M. Piquemal et est sorti de chez vous avec lui?**” „**C'est lui**” (idem);

– **continuitatea comunicativă a constituenților dialogului**

(întrebarea presupune, de cele mai dese ori, un răspuns): „Je devrais le reconnaître?” „**Pas nécessairement**” (G. Simenon). „Il m’a recommandé de la lui porter à signer”. „Qu’as-tu répondu?” „**Que cela ne me regardait pas. Que j’attendrais vos ordres**”. „Tu sais s’il y a séance de nuit à la Chambre?” „**Je ne crois pas. J’ai entendu dire que ce serait fini vers cinq heures**” (idem).

Delimitarea monologului de dialog facilitează identificarea invariantei epistemologice a structurii informaționale de bază a limbii. Ea se mai face și în **scopul analizei** discursurilor statice și dinamice: în discursurile statice, lingviștii identifică informația *cognitivă* de bază, în cele dinamice – informația *comunicativă* sau *generativă*, adică informația suplimentară [1, 49]. În acest sens, unii lingviști identifică în monolog informația *presupozițională*, *contextuală* și *subcontextuală*, iar în dialog – informația *implicită*, *codificată* și *subcodificată*.

Diferit este și **obiectul analizei**: prin monolog, savanții studiază particularitățile limbii ca *rezultat* al activității de comunicare, prin dialog – particularitățile limbii ca *proces* [ibidem].

Din perspectivă **funcțională**, monologul se prezintă drept *unitate* cu particularități semantice și funcționale, iar dialogul – drept *unitate* ce fixează condițiile normale de realizare a comunicării.

Doar din perspectivă **categorială**, aceste tipuri de discurs sînt similare: ambele reflectă situații, au carcasa semantică și categorii semantico-funcționale.

NOTE

¹ Mai des – în discursurile literare.

² Din perspectivă structurală, dialogul mai este conceput și drept *element superfrastic* [al limbajului] [L. Reimankowa, citată după 4, 96], text *fără hotare*, în sensul că *frontiera lui de jos poate să pară deschisă* [9, 323].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Adam, J.-M., *Les textes. Types et prototypes* // Linguistique / 1996, 108 p.

2. Agricola, E., *Vom Text zum Thema* // Probleme der Textgrammatik II, Berlin, Halle&Saale, 1976, p. 103-118.

3. Austin, J.-L., *Quand dire c’est faire*, trad. de l’anglais, Paris, Seuil, 1970, 226 p.

4. Bellert, I., *On a Condition for the Coherence of Texts* // Semiotica II, 1970, nr. 4, p. 8-15.

5. Harweg, P., *Textlinguistik* // Perspektiven der Linguistik, Stuttgart, BD 2, 1974, p. 89-136.

6. Skalicka, V., *Text, Kontext, Subtext* // Slavia pragensia III, Philologica, 1961, nr. 3, p. 56-68.

7. Ахманова А. *Словарь лингвистических терминов*, Москва, Наука, 1966, 456 с.

8. Будагов П. *Человек и его язык*, Москва, Изд-во МГУ, 1976, 429 с.

9. Выгоцкий Л. *Избранные психологические исследования*, Москва, Наука, 1973, 326 с.

10. Гак В. *Высказывание и ситуация* // Проблемы структурной лингвистики, Москва, Наука, 1973, с. 132-158.

11. Занько С. *Основные вопросы лингвистической теории диалога*, Свердловск, Наука, Уральское управление, 1971, 306 с.

12. Звегинцев В. *Язык и лингвистическая теория*, Москва, Изд-во МГУ, 1973, 248 с.

13. Кацнельсон С. *Типология языка и речевое мышление*, Ленинград, Наука, 1972, 216 с.

14. Леонтьев А. *Высказывание как предмет лингвистики, психолингвистики и теории коммуникации* // Синтаксис текста, Москва, Наука, 1979, с. 256-278.

15. Mayenowa, M. R., *Poetyka teoretyczna* // Zagadnienia języka, Wrocław, Wroska, 1974, p. 249-257.

16. Mistrik, I. *Rekurencia v texte* // SR, 1969, nr. 34, p. 62-89.

17. Тураль, Л., *Интонационно-организация диалогических единиц*, Свердловск, Наука, 1972, 223 с.

18. Шведова, Н., *К изучению русской диалогической речи*, Москва, Наука, 1979, 198 с.

19. Щерба, Л., *Восточно-лужицкое наречие*, Петербург, тип. А. Э. Коллинс, 1915, том III, 194 с.

20. Щерба, Л., *О троюком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании*. Язык, система и языковая деятельность. Ленинград, Прогресс, 1974, 260 с.

21. Якубинский, Л., *О диалогической речи* // Русская речь, Москва, Наука, 1990, 556 с.